

Kaj Munk og modstand

Navn: Marie Goul

Læseplan:

Historie eller samfundsfag i overbygningen

Undervisningen skal udbygge og kvalificere elevernes indsigt i, hvordan de selv, deres livsvilkår og samfund er et resultat af – ofte langvarige – udviklingsprocesser, og derved styrke de historiske forudsætninger for, at eleverne forstår deres samtid og reflekterer over deres muligheder.

Undervisningens indhold er følgende centrale kundskabs- og færdighedsområder, der udvikles som en helhed gennem skoleforløbet:

- Udviklings- og sammenhængsforståelse
- Kronologisk overblik
- Fortolkning og formidling.

Indholdet skal:

- blive vedkommende, meningsfyldt og perspektiverende
- omhandle mennesket i samfundet gennem tiderne
- dække alle tidsepoker og bibringe eleverne et kronologisk overblik
- dække det lokale, det nationale, det regionale og globale geografiske område.

Tema:

- 2. verdenskrig og Kaj Munk

Mål:

- Viden om Danmark under 2. verdenskrig
- Viden om Kaj Munk og hvorfor han er vigtig.
- Kendskab til Kaj Munks forhold til 2. verdenskrig og nazismen.
- Større kendskab til Kaj Munks betydning for Danmark og modstandskampen

Elevforudsætninger/trin:

- Elementær viden om 2. verdenskrig.

Undervisningsindhold:

- Uddrag fra Kaj Munks nytårsdagsprædiken fra 1944.
- Hilsen fra Vedersø, af Kaj Munk (i »Akademisk Tidsskrift«), „Jyllandsposten“, den 5. November 1939.
- ”Vort danske Kald”, af Kaj Munk, *Digte fra Besindelsens Aar 1941-1942*

- "Danmark, vort Liv", af Kaj Munk, Den Skæbne ej til os, 1943
- Materiale fra:
<http://www.befrielsen1945.dk/temaer/samarbejdmodstand/samarbejde/index.html>

Undervisningens tilrettelæggelse:

3 hurtige:

Hvorfor skal jeg lære om 2. verdenskrig og Kaj Munk:

- ➔ Fordi 2.verdenskrig bestemte hvordan Danmark og verden udviklede sig. Fordi udfaldet bestemte, om vi i dag er tyskere eller danskere. Der blev efter krigen taget forholdsregler så sådan en type krig, aldrig ville finde sted igen blandt ved at danne FN (de forende nationer).
- ➔ I skal lære om Kaj Munk fordi man igennem ham, kan aflæse hvad en stor del af Danmark mente. Kaj Munk gav sit liv for Danmark.
- ➔ Fordi der desværre stadig udkæmpes krige i verden (Irak, Afghanistan, Syrien), og det er vigtigt at vi lærer af fortiden og skaber en holdning til krig.
- Underviseren laver et oplæg eller forløb om 2. verdenskrig med fokus på Danmarks position. Viser eventuelt YouTube klippet omkring besættelsen:
http://www.youtube.com/watch?v=IWFOZx_pCoA&list=PL307BCA8E9D130FB6
- Eleverne søger på nettet om Kaj Munk.
- Eleverne diskuterer i en art rollespil samarbejdspolitikken i grupper.
- På klassen opsummeres samarbejdspolitikken og diskussionen fortsætter med afrunding til sidst, ud fra et Kaj Munks perspektiv.

Oplæg om 2. verdenskrig (1940-1945)¹

- 2. verdenskrig startede på to fronter der senere blev forenet: Japan vs. Kina (1937), og Tyskland med Hitler mod Polen (1937) og senere mod næsten hele Europa. De to krige blev sammenhængende efter Tyskland angreb Sovjetunionen og Pearl harbor. Krigen sluttede da både Tyskland og Japan kapitulerede i 1945.
- Der var tale om en samarbejdspolitik med den tyske regering, da regeringen fastsatte at det var vigtigt at forhindre en tysk overtagelse af den danske stat og

---

¹ (Oplægget bygger primært på artiklen "Forhandlings- og samarbejdspolitikken under besættelsen, 1940-1945" fra websiden www.danmarkshistorien.dk)

dennes institutioner. Man ville bevare kongehuset, en selvstændig regering og den udøvende magt, Rigsdagen samt politi og domstole på danske hænder. Den konkrete trussel, som danske beslutningstagere frygtede, var, at besættelsesmagten ville indsætte en dansk nazistisk marionetregering eller et rent tysk militærstyre. Bevarelsen af institutionernes uafhængighed af Tyskland anså man for at have selvstændig værdi, men først og fremmest hængede man om dem, fordi man – uden tvivl med rette – anså dem for at være en beskyttelse af det danske samfund og den danske befolkning, såvel materielt som åndeligt og ideologisk.

- Den danske regering, Rigsdag og konge ophørte med at fungere den 29. august 1943, hvor omfattende sabotageaktivitet samt uro i flere større byer med protester og strejker vendt mod den tyske besættelsesmagt blev mødt af et tysk krav om dansk indgriben. Regeringen sagde nej og ophørte med at fungere resten af besættelsestiden.
- Der har fra krigens afslutning og op til i dag været meget diskussion om hvorvidt den danske regering handlede korrekt under 2. verdenskrig. Det er dog svært at nå frem til en egentlig konklusion.
- Litterært set var der mange der var både for og imod nazismen og besættelsen af Danmark. Kaj Munk kan gå for værende i begge lejre, da han først var fascineret af Hitler som en meget stærk leder, men sidenhen tog stærk afstand fra ham specielt med henblik på jødeforfølgelsen. Senere blev han som sagt en væsentlig bestanddel af den litterære modstand mod nazismen, i det han åbenlyst stillede kritiske spørgsmål opfordrede til modstand. Af andre kulturpersonligheder der var imod nazismen, kan nævnes Martin A. Hansen og Keld Abell.
- Det er væsentligt at have fat i litteraturen på den tid, da det kan sige nogen om den nationale og kulturelle stemning blandt folket under 2. verdenskrig.

Eleverne skal eventuelt selv lave søgning omkring Kaj Munk – ellers giver læreren et kort oplæg om dette også. Eleverne er blevet bedt om at læse det udleverede materiale eller udsnit af det.

Oplæg om Kaj Munk

- Kaj Munk, 13.1.1898-4.1.1944,
  - Præst i Vedersø og
  - Forfatter, samfundsdebattør og dramatiker
-
- Politisk var Munk ikke for demokrati og folkestyre, da han anså det for at være svage styreformer. Dette resulterede i en beundring for Adolf Hitler og Benito Mussolini og de stærke ledere de var. Dog tog han stærk afstand fra nazismens

jødeforfølgelse og dermed også Hitler, hvilket resulterede i hans modstandslitteratur, som de udleverede tekster er eksempler på.

- Hvis man skal sammenfatte Kaj Munks forfatterskab i nogle hovedtemaer, er det nærliggende at bruge det gamle ordsprog: "*Gud, Konge og Fædreland*". Det er i høj grad disse emner, der ligger bag hans værker og tematikker, og det nationale blev hans kendetegn.
- Kaj Munk betød meget for sin tid i det han netop var en folkets mand, der havde ordet i sin magt, og forstod at tale til den jævne mand både i form af sit præsteembede men også i sine dramaer, der ofte var folkelige i tonen.
- Under besættelsen faldt en del af hans udgivelser ind under censuren, hvorved det blev ulovligt at sælge og købe nogle af hans værker – dramaet *Niels Ebbesen*, digtsamlingen *Den skæbne ej til os* (der dog blev udgivet illegalt) og *Tre prædikener*. Hans kritik imod Hitler fortsatte han dog med på trods af censuren, dette i form af sine prædikener og foredrag rundt om i landet. Denne modstandskamp resulterede i hans død d. 4.1.1944, hvor en tysk likvideringsgruppe (Petergruppen) hentede ham i sit hjem i Vedersø præstegård, og kørte ham til Hørbylundebakke ved Silkeborg og skød ham.
- Efterfølgende blev hans død af nogle tolket som et martyrium, hvilket slog ham fast som en central del af den danske modstandskamp.
- Det er vigtigt at lære om ham i dag, fordi han var med til at vende stemningen mod tyskerne, hvilket resulterede i at vi danskere "endte på den rigtige side" efter 2. verdenskrig.

Eleverne deles op i grupper af 4- 5 personer, men der skal være et lige antal grupper.

- De første 2-3 grupper går på internettet og søger oplysninger om samarbejdspolitikken, og danner et "forsvar" af denne. Der står nok til en diskussion på følgende hjemmeside:
<http://www.befrielsen1945.dk/temaer/samarbejdmodstand/samarbejde/index.html>
- De sidste 2-3 grupper går også ind på nettet, men finder i stedet for argumenter imod samarbejdspolitikken, her kan blandt andet inddrages Kaj Munks tekster eller elevernes egne holdninger.
- To grupper fra "hver fløj" sættes sammen, og diskuterer ud fra de forskellige argumenter og synspunkter de har.
- Til sidst tages diskussionen samlet på klassen, hvor eleverne danner og argumenterer for deres egen mening om emnet. Var samarbejdspolitikken en god eller dårlig idé? Hvad kunne alternativet have været?
- Inddrag Norge som et eksempel på en anden måde at håndtere tyskerne på.

- ➔ De kæmpede aktivt mod tyskerne indtil d. 10. juni 1940, hvor de underskrev kapitulationen. Hvorfor tror i de kæmpede i Norge, når vi ikke gjorde det i Danmark? Er der kulturforskelle, naturforskelle osv. der spiller ind?
- Læreren samler under diskussionen op på samarbejdspolitikken, og hvordan den fungerede i praksis.
- Hvorfor tror i samarbejdspolitikken blev afsluttet så brat, og tror i personer som Kaj Munk havde indflydelse på det? Inddrag gerne teksteksemplerne. (Ja sandsynligvis, da Kaj Munk opildnede til modstand mod tyskerne, og han nåede ud til mange mennesker, hvilket førte til større fokus på frihedskamp og sabotage)
- Hvis man ser på Norge

I tilfælde af tværfaglige forløb:

- Man kan nemt lave et tværfagligt forløb med dansk, hvor man fokuserer på de forskellige genrer Kaj Munk gør brug af: artikler, digte, prædikener, essays, drama m.m.
Man kunne eventuelt lave et parallelt forløb med *Han sidder ved Smeltediglen* og/eller *Niels Ebbesen*, der begge forholder sig til 2. verdenskrig.

Uddrag af prædiken 1944

(...)

Danmark er i Krig med Tyskland. Indtil den 29. August kunde vi sige, at vor Stilling var uklar. Den Dag begrundede den tyske General her i Landet selv sin Optræden med Principper, der kun gælder mellem krigsførende Stater. Naar en Dansker godvillig hjælper Tyskerne nu, er det altsaa landsforræderisk Færd.

Jeg staar ikke her for at prædike Had mod nogen. Det er mig plat umuligt. Ikke engang Adolf Hitler hader jeg. Jeg ved, hvad Rædsel og Elendighed Verden er kastet ud i; jeg ved, hvad Forsmædelse mit eget Land har maattet opleve. Jeg ved, at jeg nu i Maaneder ikke har lagt mig til Ro nogen Aften uden at tænke: "Kommer de efter dig i Nat?"¹⁾ Og den Tanke er ikke morsom for en, der elsker Livet, har nok at gøre i sin Gerning og er glad for sin Kone og sine Børn. Og dog kan jeg ikke hade. For Mennesker er saa mange Slags og besættes af alle Slags Aander, og Frelseren har lært os Bønnen: Forlad dem; thi de vide ikke, hvad de gøre.

Men derfor bliver det aldrig kristen Gerning at hjælpe Tyskerne med at bygge Fæstningsværker mod Englænderne, for at vort eget Land saa længe som muligt kan holdes i Trældom og Underkuelse. Og det bliver ikke kristen Gerning for dyre Penge at sælge til Tyskerne de Æg og det Flæsk, som vore egne stakkels Arbejdsfolk i Byerne har saa haardt Brug for. Det bliver aldrig kristen Gerning at stille sig til Raadighed for Uretten, enten det saa sker af Fejghed, Griskhed eller tossegod Føjelighed.

Vi ved, hvordan det er gaaet med os og disse Tyskere. De stiftede en Ikke-Angrebstraktat med os. Derefter kastede de sig over os med deres Kanoner, Tanks og Flyvemaskiner og gjorde os hjemløse hos os selv og retsløse under vor egen Regering. To Gange har de udgydt vor Ungdoms Blod, vor gamle Konge har de sat fra Magten og under Opsyn, de har slaet om sig med Mishandlinger og Fængslinger, og de har ladet Jødeforfølgelsens Skændsel udfolde sig ogsaa i vor nordiske Stat, slæbt af med hundreदारige gamle Kvinder, trukket Folk ned fra anden Sal ved Benene med Hovedet bumpende mod Trappetrinene.

Der er mange, mange gode Tyskere. Gud være lovet for det; ellers var Verden uden Haab. Mange brave Drengene er stukket i Trøjen, saa flinke som vore egne. Men saa længe som de finder sig i, at dette Regimente, de selv har heilet sig til, beholder Magten over dem, maa de staa Last og Brast. Drikker Manden i en Familie, gaar det ud over hele Hjemmet. Saadan er det nu engang. Man kan ikke lade sig bruge til at rive Ulverifter med i andres Legemer og selv forlange at behandles som et skyldfrit Lam. Det er Krigens haarde Vilkaar, at saa længe den varer, er det ikke Mennesker, vi har at gøre med, men Uniformer. Naar vi ser en tysk Soldat i Danmark, maa vi sige: det er en Uniform — og huske, hvad den Uniform staar som Udtryk for.

(...)

I disse Dage slæbes 1500 Studenter fra vort dyrebare Broderland Norge til Misrøgtning og Undergang i tyske Koncentrationslejre. Og vi her i Danmark skulde intet vove for vort Land, for vor Tro, for vore Ideer. Ofte hører vi sagt om Sabotørerne, at det er Ugerningsmænd, og det kommer bare til at gaa ud over os selv. Kommuniste kalder man dem. De er ikke Kommuniste. Der er nogle iblandt dem, der er. Men de er alle Slags Folk. For de er danske. De er Søn af en Biskop, Søn af en Professor, af en skikkelig Husmand, af en Haandværker. Det er den Landets Ungdom, som man snød for at kæmpe, gav Uddannelsen og lod den saa i Stikken og, da den var beredt til det yderste, staa og være til Grin. Det er dem, der tager sig paa at vise Danmarks Ansigt. Med enestaaende Dygtighed, med en Hensynsfuldhed, der naar Himlen. Næsten ingen danske Menneskeliv har det kostet, mens de selv ustandselig sætter Liv og Lemmer paa Spil — ja, sætter sig i Fare for større Ting end at miste Livet. I Sagen Ret og Uret skal man aldrig spørge, om det betaler sig, for det er i Djævelens Interesse. Men her betaler det sig oven i Købet. "Det gaar ud over os selv." Nej — og atter nej. Det gik ud over os selv, om vi ingenting gjorde. Om vi ikke selv skaffede de værste Virksomheder af Vejen, var Landet forlængst belagt med et Tæppe af Bomber. Og holdt vi Komedien gaaende med gode Miner til Fjendens slette Spil, koblede vi jo blot os selv som en lille Paahængsvogn til Tysklands store Vogn paa dens raslende Færd ned ad Bjerget.

(...)

Digte fra Besindelsens Aar 1941-1942

Vort danske kald

Nu kræver Danmark af os vi er stærke
så aldrig frygt og tvivl får overhånd.
Alt, hvad der truer os, skal få at mærke,
at stærkere end alt er endnu ånd.
Kun mod og trods og styrke vil vi øse,
hvor storm og hav slår over kysten ind.
Er vi kun få og små og våbenløse,
des mere vil vi ruste vore sind.

Nu kræver Danmark af os, vi er stærke,
tro mod den røst, der er vort danske kalds.
Lad overmod og lad forsagthed mærke,
at dansken endnu aldrig var til fals.

Lad "guldet" lefle og lad sværdet true!
Kun ét svar kender vi, og det er nej!
Det hvide offer tegn i blodets lue
har gennem syv århundred vist os vej!

Nu kræver Danmark af os, vi er stærke.
Lad kun akkordens yngel falde fra!
Fast fylker sig om Dannebrogens mærke
det folk, der gav sin mor sit fulde ja.
Vort dyre land, vort stolte gamle rige,
i ny tids forår bærer vi dig ind.
Lad stormen stinde sig og havet stige!
Des mere ruster vi de danske sind.

Den skæbne ej til os, 1943

DANMARK, VORT LIV

Danmark, besudlet og bundet!
vi her har svoret en Ed:
aldrig at unde os Fred,
før vi dig atter har vundet
renset og fri.

Derhen hvor du os befaler,
gaar vi dit Ærind for Gud.
Een kun kan give os Bud.
To er de Sprog kun, vi taler:
Taushed og Dansk.

Glemmer en, hvad han dig pligter,
saa han for fremmedes Pisk
krummer sig fejd eller grisk —
Sønnen, der Moderen svigter,
skyer vi som Pest!

Danmark, din Frihed og Ære
sværger vi tause vor Ed.
Frem til den sejrrige Fred
gennem vor Død vi dig bærer,
Danmark, vort Liv.

Artikel af Kaj Munk

Hilsen fra Vedersø

Vedersø P g d., i Maj 1942.

Man har bedt mig byde Russerne velkommen.

Velkommen da! Til hvad? Bare jeg vidste det. Til en modbydelig og beskidt Tid, ja, netop.

Hvad vil I, Russer? Studere, nyde jer Ungdom, danse lidt, solde lidt, tage jer Eksamen, se at faa jer et Embede — og en Kone — og op til 2 Børn. Altsammen udmærket! mere eller mindre! især noget af det mindre!

Hængehoveder skal I ikke være. Men Pjattehoveder endnu mindre.

Og er det sandt, at det er en modbydelig og beskidt Tid, I bliver Russer i, saa er der jo saa meget desto mere Brug for jer, for alle dem af jer, der vil smøge Ærmerne op over Albuerne og tage fat.

Der trænges nemlig til Storvask i gamle Danmark.

Ja, hvad kan vi gøre ved det? Og alle fortæller jo, at Tiden til Storvask slet ikke er inde hersteds nu.

Det er rigtigt. Men ved I, hvad min Mor gjorde, nogen Tid inden hun vaskede? Hun satte i Blød.

Kære Kammerater, det skal I være med til! Der er en Masse Forhold herhjemme, der skal sættes i Blød. Og her er en Del Personer, hvem Tiden er inde til at faa sat i Blød.

I ved, vor kære Konge utrættelig maner os til Sammenhold. Men I ved ogsaa, at han ikke mener Sammenhold om hvadsomhelst og med hvemsomhelst.

— Og naar saa Tiden kommer til Storvasken, saa skulde vi jo være rede til at tage fat og lægge ud med Gaapaahumør. Og skulde nogen af os blive slaaet ihjel i Vaskemaskinen — naa, ja, jeg er ikke Ynder af store Ord — men i Guds Navn, det maa vi jo ogsaa kunne ofre for vore dyre danske Arv.

Hvorfor skulde vi være ringere end dem, der er ringere, end os?

»Og dermed Gud befalet! Haand paa Værket lagt!«

Kaj Munk.

(i »Akademisk Tidsskrift«)

„Jyllandsposten“, den 5. November 1939.